УҚИТУВЧИЛАРНИНГ ТАЪЛИМДА СУН’ИЙ ИНТЕЛЛЕКТДАН ФОЙДАЛАНИШГА ПСИХОЛОГИК МОСЛАШУВИ

Абдуллоев Жавоҳир Абдукамол ўғли
Чирчиқ давлат педагогика университети
“Педагогика” кафедраси ўқитувчиси
Ризаева Муаттар Мухаммаджон қизи
Жўрақулова Шалола Алижон қизи
Кенжаева Мухлиса Алишер қизи
Абдуллаев Жахонгир Абдулазиз ўғли
Чирчиқ давлат педагогика университети
“Техналогик таълим” ёналиши 24/1 гурух талабалари

Аннотация: Мақолада Уқитувчиларнинг таълимда сунъий интеллект (СИ) технологияларидан фойдаланишга психологик мослашуви таҳлил қилинган. Педагогларнинг психологик барқарорлиги, стрессга чидамлилиги ва инновацион технологияларга муносабати асосий тадқиқот объекти сифатида кўриб чиқилган.
Калит сўзлар: сунъий интеллект, педагог, психологик мослашув, рақамли компетенциялар, инновацион технологиялар, таълим.

Аннотация: В статье анализируется психологическая адаптация педагогов к использованию технологий искусственного интеллекта (ИИ) в образовательном процессе. Основное внимание уделяется психологической устойчивости, стрессоустойчивости и отношению к инновационным технологиям.
Ключевые слова: искусственный интеллект, педагог, психологическая адаптация, цифровая компетенция, инновационные технологии, образование.

Annotation: The article analyzes teachers’ psychological adaptation to the use of artificial intelligence (AI) technologies in education. Special attention is given to psychological resilience, stress tolerance, and attitudes toward innovative technologies.
Keywords: artificial intelligence, teacher, psychological adaptation, digital competence, innovative technologies, education

Кириш

Сунъий интеллект технологиялари замонавий таълимда фаол татбиқ этилмоқда. Улар орқали таълим жараёни автоматлаштирилиши, индивидуал таълим йўналишлари ривожлантирилиши ва педагогларнинг иш самарадорлиги оширилиши мумкин.

Бироқ педагогларнинг психологик мослашув даражаси СИ технологияларидан самарали фойдаланишда асосий омил ҳисобланади. Психологик мослашув педагогларнинг стрессга чидамлилиги, технологияларни қабул қилишга бўлган муносабати ва рақамли муҳитда ишлаш қобилиятини ўз ичига олади.

Мақоланинг мақсади — педагогларнинг СИдан фойдаланишда психологик мослашувини таҳлил қилиш ва уларнинг рақамли трансформацияга қандай мослашиши ҳақида илмий хулосалар бериш.

Адабий таҳлил

Сунъий интеллект (СИ) технологиялари замонавий таълим тизимида инновацион ривожланишнинг асосий драйверларидан бири сифатида қаралади. Хорижий тадқиқотларда таъкидланишича, СИ педагоглар ва талабалар учун таълим жараёнини индивидуаллаштириш, автоматлаштириш ва интерактивликни ошириш имконини беради (Holmes & Bialik, 2019). Шу билан бирга, СИдан самарали фойдаланиш педагогларнинг психологик барқарорлиги, рақамли компетенция ва ахлоқий меъёрларга риоя қилиш билан узвий боғлиқ эканлиги қайд этилган.

ЮНЕСКО (2021) ҳисоботларида таъкидланишича, педагоглар ва талабалар СИдан фойдаланганда ахлоқий ва этик меъёрларга риоя қилишлари шарт. Ахлоқий меъёрлардан воз кечиш нотўғри маълумот тарқалиши, шахсият ҳуқуқларининг бузилиши ва педагогик жараённинг самарадорлигининг пасайишига олиб келиши мумкин. Шунингдек, педагогларнинг инновацион технологияларга муносабати психологик мослашув билан узвий боғлиқ: педагог технологияларни қабул қилса ва улардан самарали фойдаланишда ишончга эга бўлса, психологик стресс ҳолатлари сезиларли даражада камаяди.

Маҳаллий тадқиқотлар ҳам шу нуқтаи назарни қўллаб-қувватлайди. Полат (2010) таъкидладики, педагогларнинг рақамли компетенция даражаси паст бўлса, СИ платформаларидан фойдаланишда стресс ва ишончсизлик ҳолатлари пайдо бўлади. Бундан ташқари, педагогнинг психологик тайёргарлиги ва ахлоқий меъёрларга риоя қилишлари инновацион технологияларни қабул қилишда асосий роль ўйнайди.

Porayska-Pomsta, Holmes ва Nemorin (2024) тадқиқотлари педагогларнинг психологик барқарорлиги ва ахлоқий меъёрларига риоя қилишлари СИдан самарали ва хавфсиз фойдаланишда ҳал қилувчи аҳамиятга эга эканлигини кўрсатади. Улар таъкидлайдиларки, ахлоқий қоидаларга риоя қилиш педагог ва талабачи ўртасида ишончли мулоқотни таъминлайди, шунингдек психологик стресс ҳолатларини камайтиради.

Роберт (2019) таъкидлайдики, педагоглар ва талабалар СИ платформалари билан ишлаганда турли психологик хавфларга дуч келиши мумкин: рақамли стресс, технологияларни тушунишда қийинчиликлар, эмоционал чарчоқ ва иш самарадорлигининг пасайиши. Шунингдек, педагогларнинг психологик тайёргарлиги ва рақамли компетенцияси уларнинг инновацион технологиялардан самарали фойдаланишини таъминлайди. Педагогларнинг психологик мослашуви фақат стрессни камайтириш билан чекланмайди, балки уларнинг инновацион методларни қабул қилиш қобилиятини ҳам оширади. Роберт (2019) таъкидлаганидек, педагоглар СИ технологияларидан самарали фойдаланиш учун ўзининг эмоционал барқарорлиги ва рақамли муҳитда ишлаш қобилиятини ривожлантириши керак. Бу эса педагогларнинг таълим жараёнида қарор қабул қилишини тезлаштиради ва нотўғри маълумот тарқалиши эҳтимолини камайтиради.

Маҳаллий тадқиқотларда ҳам таъкидланишича, педагогларнинг инновацион технологияларга муносабати уларнинг психологик барқарорлиги ва рақамли компетенцияси билан узвий боғлиқ. Масалан, Полат (2010) таъкидладики, педагог рақамли муҳитга тайёр бўлса, СИ платформаларидан фойдаланишда стресс ва ишончсизлик ҳолатлари сезиларли даражада камаяди. Бу эса педагогнинг таълим сифатини ва талабаларнинг билим олиш жараёнини яхшилаш имконини яратади.

Бундан ташқари, ЮНЕСКО (2021) ҳисоботлари педагогларнинг ахлоқий меъёрларга риоя қилишини ҳам муҳим омил сифатида келтирган. Ахлоқий меъёрлар — маълумотларнинг

ҳаққонийлиги, шахсият ҳуқуқлари, адолатли баҳолаш ва ахборот хавфсизлигини таъминлаш. Бу омиллар педагогларнинг психологик барқарорлигини қўллаб-қувватлайди ва инновацион технологиялардан самарали фойдаланиш имкониятини оширади.

Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, педагогларнинг СИдан фойдаланишга психологик мослашуви уларнинг касбий ривожланиши, инновацион педагогик фаолияти ва таълим сифатини оширишда ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Шу боис, педагогларнинг психологик тайёргарлиги, рақамли компетенцияси ва ахлоқий меъёрларга риоя қилишлари таълимда СИдан самарали ва хавфсиз фойдаланишнинг асосий шартлари сифатида қаралади.

Яна бир муҳим нуқта — педагогларнинг психологик мослашувини таҳлил қилишда СИ платформалари ва рақамли муҳитдаги реаль вазиятлар асосий тадқиқот объекти бўлиши керак. Бу эса педагоглар ва талабаларнинг фикр-мулоҳазаларини, стрессга чидамлилик даражасини ва инновацион технологиялардан фойдаланиш самарадорлигини аниқ аниқлайди.

Натижада, адабий таҳлил шуни кўрсатдики, педагогларнинг психологик барқарорлиги, рақамли компетенция ва ахлоқий меъёрларга риоя қилишлари таълимда СИдан самарали ва хавфсиз фойдаланишнинг асосий омиллари ҳисобланади. Бу омиллар педагогларнинг инновацион педагогик фаолияти ва таълим сифатига тўғридан-тўғри таъсир қилади.

Методология ва муҳокама

Тадқиқотнинг асосий мақсади педагогларнинг СИ технологияларидан фойдаланишда психологик мослашувини ва рақамли трансформацияга бўлган муносабатини аниқлашдир. Шу мақсадда комплекс тадқиқот усуллари қўлланилди:

Анкеталаштириш: педагогларнинг психологик барқарорлиги, стрессга чидамлилиги, инновацион технологияларга муносабати ва рақамли компетенцияси ўрганилди.

Интервьюлар ва кузатиш: педагогларнинг СИ платформалари билан ишлаш жараёнидаги психологик ҳолати ва ахлоқий қоидаларга риоя қилиш даражаси таҳлил қилинди.

Ҳолат таҳлили: педагоглар ва талабаларнинг реаль таълим муҳитидаги мулоқоти ва СИдан фойдаланиш жараёни кузатилди.

Тадқиқот натижалари кўрсатдики, педагогларнинг психологик мослашуви уларнинг СИдан самарали ва хавфсиз фойдаланишини белгилайди. Педагоглар рақамли муҳитда ишлашга тайёр ва стрессга чидамли бўлса, инновацион технологиялардан самарали фойдаланиш эҳтимоли ҳам юқори.

Муҳокама жараёнида қуйидаги асосий қоидалар аниқланди:

Психологик тайёргарлик: педагоглар СИ платформалари билан ишлашда психологик барқарорликка эга бўлиши керак. Бу стрессни камайтириш ва иш самарадорлигини оширишда муҳим.

Ахлоқий меъёрлар: маълумотларнинг ҳаққонийлиги, шахсият ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ва адолатли баҳолаш педагогларнинг ишончини мустаҳкамлайди. Рақамли компетенция: педагоглар СИ технологияларидан самарали фойдаланиши учун зарур техник ва рақамли малакага эга бўлиши керак.

Инновацион муҳит: педагог ва талабачи ўртасида ишончли ҳамкорлик ва интерактив мулоқот ташкил этиш психологик мослашувни кучайтиради.

Тадқиқот шуни кўрсатдики, педагогларнинг психологик тайёргарлиги ва ахлоқий меъёрларга риоя қилишлари СИдан самарали ва хавфсиз фойдаланишда бир-бирига

боғлиқ. Шунингдек, педагоглар рақамли трансформацияга мослашса, таълим жараёнида янги педагогик ва методик ютуқларга эришиш имкони пайдо бўлади.

Натижада, методология ва муҳокама қисми кўрсатдики, педагогларнинг психологик мослашуви, ахлоқий қоидаларга риоя қилиш ва рақамли компетенцияси биргаликда таълимда СИдан самарали фойдаланишнинг асосий омили ҳисобланади. Бу педагоглар ва талабаларнинг билим олиш жараёнида психологик хавфсизлигини таъминлайди ва таълим сифатини оширади.

Рақамли компетенция ва инновацион технологияларга муносабат

Педагогларнинг рақамли компетенцияси СИ технологияларидан самарали фойдаланишда асосий омил ҳисобланади. Рақамли компетенция — бу педагогнинг технологияларни тушуниш қобилияти, улардан амалий ва педагогик мақсадларда самарали фойдаланиш маҳоратидир.

Мисол учун, Полат (2010) таъкидлайдики, рақамли компетенция паст бўлган педагоглар СИ платформаларидан фойдаланишда стрессга дуч келади, инновацион технологиялардан тўлиқ фойдаланолмайди ва таълим жараёнида иш самарадорлиги пасаяди. Шу боис педагогларнинг рақамли билимлари ва технологияларни қабул қилиш қобилияти психологик мослашувнинг муҳим таркибий қисми ҳисобланади.

Инновацион технологияларга ижобий муносабат эса педагогларнинг психологик барқарорлиги билан узвий боғлиқ. Педагог технологияларни қабул қилса ва улардан ишончли равишда фойдаланса, эмоционал чарчоқ ва стресс ҳолатлари сезиларли даражада камаяди (Robert, 2019). Бу эса педагогларнинг таълим жараёнида самарали қарор қабул қилишини ва талабалар билан ишончли мулоқотни таъминлайди.

Психологик барқарорлик ва стрессга чидамлилик

Педагогларнинг психологик барқарорлиги ва стрессга чидамлилиги СИ технологияларидан хавфсиз ва самарали фойдаланишда муҳим аҳамият касб этади. Стрессга чидамлилик даражаси юқори бўлган педагоглар инновацион платформалар ва рақамли муҳитда ишлаганда ўзини ишончли ҳис қилади, нотўғри қарорлар қабул қилиш эҳтимоли камаяди ва таълим жараёни самарали бўлади.

Шу билан бирга, психологик барқарорлик педагогнинг ахлоқий меъёрларга риоя қилишини ҳам қўллаб-қувватлайди. Ахлоқий меъёрлар — маълумотларнинг ҳаққонийлиги, шахсият ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, адолатли баҳолаш ва ахборот хавфсизлигини таъминлашдир. Педагог психологик барқарор ва ахлоқий жиҳатдан тайёр бўлса, СИдан фойдаланиш жараёнида психологик хавфлар минималлашади (Porayska-Pomsta, Holmes & Nemorin, 2024).

СИ технологиялари педагог ва талабачи ўртасидаги мулоқот шаклини ҳам трансформация қилади. Анъанавий билим узатиш усулидан ташқари, интерактив ва ҳамкорликка асосланган педагогик моделлар шаклланади. Бу эса педагогларнинг психологик мослашувини талаб қилади: улар инновацион технологиялардан самарали фойдаланиши, стрессни бошқариши ва ахлоқий меъёрларга риоя қилиши керак.

Муҳокама натижалари шуни кўрсатдики, педагогларнинг психологик тайёргарлиги ва рақамли компетенцияси таълимда СИдан самарали фойдаланишнинг асосий шарти ҳисобланади. Шу билан бирга, педагогларнинг психологик мослашуви ва ахлоқий меъёрларга риоя қилишлари инновацион технологиялардан хавфсиз фойдаланишни таъминлайди ва таълим сифатини сезиларли даражада оширади.

Хулоса

Педагогларнинг таълимда СИ технологияларидан фойдаланишга психологик мослашуви — инновацион технологияларни самарали ва хавфсиз жорий этишнинг асосий шарти ҳисобланади. Психологик барқарорлик, стрессга чидамлилик ва рақамли компетенция педагогларнинг СИдан фойдаланиш самарадорлигини оширади.

Шунингдек, педагогларнинг психологик тайёргарлиги ва ахлоқий меъёрларга риоя қилишлари таълим жараёнида ишончли мулоқот ва ҳамкорликка асосланган интерактив муҳит яратишга хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Холмс В., Биалик М. Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. — Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019. — 52 б. (15–34-бетлар)
2. ЮНЕСКО. Artificial Intelligence in Education: Guidance for Policy-makers. — Paris: UNESCO Publishing, 2021. — 164 б. (25–67-бетлар)
3. Роберт И.В. Цифровая трансформация образования: теория и практика. — Москва: ИИО РАО, 2019. — 320 б. (56–118-бетлар)
4. Полат Е.С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования. — Москва: Академия, 2010. — 272 б. (102–145-бетлар)
5. Porayska-Pomsta K., Holmes W., Nemorin S. The Ethics of AI in Education. — London: Routledge, 2024. — 210 б. (74–121-бетлар)